

UDK 94 (497.16 Bar) „14/17“ (093)
929.5 Samuelis, obitelj
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 14. travnja 2009.
Prihvaćeno za tisak: 7. listopada 2009.

U kriptosti suetoga posluxa: **povijest barske patricijske familije Samuelis**

Savo Marković
Barska plovidba
Bar
Crna Gora
e-mail: markovics@t-com.me

Među najstarije i najznačajnije barske patricijske familije ubraja se porodica Samuelis. Stoljećima je bila prisutna u društvenom i crkvenom životu Bara, poslovnim odnosima bila povezana s Kotorom, Dubrovnikom i Venecijom, a porodičnim vezama s kotorskim Bolicama i Sithijima i šibenskim Bukulinima. Na osnovu podataka iz Istorijskog arhiva u Kotoru i Državnog arhiva u Veneciji, kao i saznanja istoriografije, u ovom se radu prate njeni pripadnici tokom nekoliko stoljeća njihovih pominjanja. Time se takođe sagledavaju tvorevine društvene memorije i segmenti mentalnih obrazaca onovremenog višeg socijalnog staleža te posredno, kroz priložene dokumente, rasvjetljava urbana i posebno kulturna istorija njegove matične sredine.

Ključne riječi: Bar, patricijat, srednji vijek, književna istorija, rani novi vijek

Patricijska familija Samuelis spominje se u Baru u istorijskim izvorima od XIV do XVII vijeka. Termin *familia*, više u značenju naslijeđenom iz antike, u srednjovjekovnim dalmatinskim izvorima podrazumijevao je porodičnu zajednicu, koju su mogle činiti osobe različitog stepena rodbinske povezanosti ili društvenog statusa, koje su živjele zajedno.¹ Zajedničko navođenje prezimena Samueli i Kalojani (*Caloian*), kako se u izvorima bilježe (“*dictus*”) pojedini pripadnici ove stare familije, iako samo u domenu pretpostavke, upućuje na makedonsku tradiciju ili bugarsko istorijsko nasljeđe, odnosno na njenu nekadašnju povezanost s Vizantijom, ili s predstavnicima vizantijske vlasti. Prezime *Samuel* bi možda moglo, prema eventualnoj tradiciji i hipotetičnom traganju za vlastitom prošlošću, vezivati pretka ove familije sa carem makedonskih Slovena Samuilom (976-

¹ Zrinka NIKOLIĆ JAKUS, “Obitelj dalmatinskog plemstva od 12. do 14. stoljeća”, *Acta Histriae*, Letnik 16, 1-2, Koper 2008., 60.

1014.). Nadalje, nadimak *Caloian* moguće da vezuje pretpostavljenog pretka ili jedan ogranak ove porodice za bugarsku dinastiju Asena – Ivana Kalojana. Bugarski kralj Kalojan (1197-1207.) sebe je smatrao kraljem Vlaha, kao što su to bili i njegovi prethodnici Simeon, Petar² i Samuilo – “*imperatores Bulgarorum et Blachorum, Symeon, Petrus et Samuel.*” Kalojan je u pismu papi Inocentu III isticao svoje romansko porijeklo (“*decendentes a sanguine Romano*”), a u njemu takođe kaže da su njegovi prethodnici iz Rima (“*Quod de nobili Urbis Romae prosopia progenitores tui origiem traxerint*”).³ Istorijske činjenice su tako prepisivačkim žarom srednjovjekovnih redovnika mogle poslužiti kao poveznice i ishodište promišljanja onovremenog građanstva. U *Ljetopisu popa Dukljanina* car Samuilo se pominje više puta: “*Eo tempore surrexit in gente Bulgarinorum quidam Samuel, qui se imperatorem vocari iussit et commisit praelia multa cum Graecis...*”; “*supradictus Samuel Bulgarinorum imperator, congregato magno exercitu, advenit in partibus Dalmatiae supra terram regis Vladimiri*”; “*imperatoris Samuelis filia*”; “*regnum Samuelis*”. Pop Dukljanin navodi i da je “*dux Caloioannes Cumano*” skupio veliku vojsku te s Gojislavom napao dukljanskog kralja.⁴ Takođe i Mavro Orbini, u *Kraljevstvu Slovena*, piše: “U to doba konstantinopolski car posla s moćnom vojskom u Albaniju svog vojskovođu Kalojoana Komnena, koji udruži svoje ljude s onima Gojislava i nećaka mu, te krenuše u pohod protiv kralja Đurđa. ... Kalojoan krenu tada svojom vojskom u napad na grad Skadar, pa kad ga zauzeše, zatekoše tamo zatočenoga Grubešu. Oslobodiše ga iz tamnice te ga na nalog carev, a uz suglasnost naroda, proglasiše kraljem.”⁵

U srednjem vijeku, na rasprostranjenost svečevog kulta koji je mogao biti osnova patronima barske porodice upućuju crkve sv. Samuila zabilježene u Carigradu, Veneciji (*San Samuele*) i Barletti (*S. Samuelis de Barolo*, 1264. g.).⁶ Nosioci ovakvog imena bilježe se u vladarskim kućama (u XV v. jedan od Arpadovića zvao se *Samuel*), a oni kod kojih se kao distinktivni element javlja u vidu nasljednog patronima, među stanovnicima susjednih gradova: Kotoranin Luka Pautinov je

² Petar, sin Simeona Bugarina, “posla u Konstantinopol kao taoce svoje sinove Borisa i Romana, kojima nakon smrti njihova oca bje dopušteno otići u Bugarsku i preuzeti vlast nad očevim kraljevstvom, budući da braća David, Mojsije, Aron i Samuilo, sinovi u Bugara vrlo uglednog Komitopula, poticahu puk na pobunu.”; Mavro ORBINI, *Kraljevstvo Slavena*, prevela Snježana Husić, priredio i napisao uvodnu studiju: Franjo Šanjek, Zagreb, 1999., 487-488.

³ Zef MIRDITA, “Balkanski Vlasi u svjetlu podataka bizantskih autora”, *Povijesni prilozi*, 14, Zagreb, 1995., 34-35, 75.

⁴ *Ljetopis Popa Dukljanina – Sclavorum Regnum Grgura Barskog*, predgovor: Eduard PERIČIĆ, Bar, 1999., 65, 66, 68-69, 89-90.; ORBINI, *Kraljevstvo Slavena*, 269, 285, 287, 290, 361, 503.

⁵ Kralj Grubeša je sahranjen u barskoj katedrali; ORBINI, *Kraljevstvo Slavena*, 301-302.

⁶ Konstantin JIREČEK, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, II. Posebna izdanja SANU, knj. CCCVI, Odeljenje društvenih nauka, Nova serija, knj. 42, Beograd, 1962., 199.

za svojeg punomoćnika na sudu 18. VIII 1459. godine ovlastio sveštenika Nikolu Samuelovog iz Ulcinja, još jednog Ulcinjanina i kapelana barske tvrđave.⁷

Lična imena članova ove porodice data su u ovom radu onako kako su bilježena u izvorima i navođena u historiografiji, pri čemu su ponekad različito čitanje ili istoriografska interpretacija antroponima izostavljali izvornik. Sačuvani su podaci o osobama, pripadnicima ove porodice, koji se u istorijskim izvorima tokom četiri stoljeća prezimenom bilježe na sljedeći način: *Samuelis* (1358.), *Samueli* (1364.), *de Samuele* (1365.), *Samoeli*, *Samoili* (1432.), *Samuel*, *Samuhelis* (1438/39.), *Samu* (1439.), *Samuello* (1571.), *Samuellis* (1622.), *Samoe*, *Samoele*, *Samuelo*, *Samoyelo*.

Mletački sindici *Zan Battista Giustinian* i *Anzelo Diedo*⁸ u izvještaju iz 1553. g. pominju samo 13 patricijskih porodica u Baru: *Bazani*, *Bataglia*, *Boris*, *Cratech*, *Dalmac* (Dalmas), *Gallibi* (Goliebi), *Marucchi* (Maruelli, Marusco), *Pasquali*, *Prodi*, *Proculiani*, *Ruzi* ili *Curiazi* (Curiacus, Churiaze),⁹ *Samvili* (Samuelli), *Zuppani*; *“delle quali ne sono già mancate assai, perchè erano già setanta quattro.”*¹⁰ Prema dokumentu iz vremena 1629/30. g., kao patricijske, pomenute su barske porodice: *Borisi*, *Goetići*, *Natali*, *Nasachi*, *Pasquali* i *Samueli* - ukupno njih šest. Nadbiskup Marko *Giorga*, u izvještaju Svetoj Stolici sa svoje prve vizitacije barskoj dijecezi koju je otpočeo 16. oktobra 1696. godine, bilježi u Baru nekoliko starih patricijskih porodica: *Borisi*, *Buciani*, *Pasquali* (koji su se u to vrijeme već svi bili poturčili), *Samueli* i *Goetichi*. Iz njegovog izvještaja se ne vidi da li su spomenute porodice i tada živjele u samom gradu ili su se možda, poput drugog starog stanovništva, preselile u podgrađa.¹¹ Svakako je zapis s kraja XVII v. posljednji poznati podatak o porodici *Samueli*.

Osnovni podaci, kakvi su o barskim patricijskim porodicama objavljeni u djelu Carla Georga Friedricha Heyera von Rosenfelda, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien, nach archivalischen und anderen authentischen Quellen*, Nürnberg 1873, navlastito u sljedećem vijeku bivaju interpretirani u djelima različitih historiografija. Tako Arturo Galanti u svojem djelu *L'Albania, notizie geografiche, etnografiche e storiche*, Roma 1901, ističe značaj urbanog entiteta i ulogu patricijata u stvaranju državno-pravne fragmentiranosti: *“Degna di nota è la sorte speciale toccata ad Antivari, alla quale i re Serbi, per la sua eccellente posizione sul mare,*

⁷ Lenka BLEHOVA ČELEBIĆ, *Hrišćanstvo u Boki 1200-1500, Kotorski distrikt*, Podgorica, 2006., str. 333-334.

⁸ Carl Georg Friedrich HEYER von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien, nach archivalischen und anderen authentischen Quellen*, Nürnberg, 1873, s. VI.

⁹ Ivan MARKOVIĆ u svojem djelu *Dukljansko-barska metropolija*, Zagreb, 1902., na str. 4, pribraja Churiaze Borisima.

¹⁰ *Commissiones et relationes Venetae*, collegit et digessit Šime Ljubić – Tomus II, Annorum 1525. – 1553, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, volumen octavum, Zagrabiae, 1877., 234.

¹¹ Savo S. MARKOVIĆ, *Barski patricijat*, Bar, 1995., str. 16.; Đurđe BOŠKOVIĆ, *Stari Bar*, Beograd, 1962., 272.

concessero tali privilegi, ch'essa potè costituire una specie di repubblica aristocratica, quasi indipendente, che batteva moneta propria e che ai re serbi pagava soltanto tributo.” “*Strascimir, Giorgio I e Balscia II, i quali sottomisero la repubblica di Antivari* (potcrtao S. M.), *che si impegnò a pagar loro un tributo annuo di 2000 ducati*”. “*Tra le sue nobili famiglie si citano i Bazan, i Boris, i Churiaze, i Cratsh, i Goya, i Maruscio, i Miros, i Prode, i Samoili, i Tichoje.*”¹² Više podataka o barskom patricijatu i porodici *Samoili* nalazi se u poznatom djelu Konstantina Jirečeka *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, Wien 1904., da bi i kasnije isti autor samostalno, u saradnji sa drugim istoričarima i u izdanjima drugih istoriografija pominjao pripadnike ove porodice, npr. u *La civilization serbe au moyen âge*, Paris 1920.: “*Dans la comune régnaient familles Bazan, Boris, Goliebo, Nale, Procle, Rugi, Samoili, Zare... dont voit encore les armes parmi les ruines de la vielle ville Antivari, sur les murs des maisons de pierre et sur les pierres tombales des églises en ruines.*”¹³ Ostali publikovani izvori i dosezi istoriografije koji se u izvjesnoj mjeri odnose na navedenu temu citirani su u ovom radu, pri čemu ju je tek recentna istoriografija aktuelizovala na razini koja nadilazi faktografiju.

Najranije zabilježeni pripadnici porodice Samuelis: XIV stoljeće; veze s Dubrovnikom i Kotorom

Petrus Samuelis de Antibaro se spominje maja 1358. i 18. marta 1371. godine u Dubrovniku, vjerovatno u vezi sa odgovarajućim trgovačkim poduhvatima.¹⁴

Čanus Samueli de Antibaro (kako se bilježi u kotorskom izvoru od 17. IX 1364. g.), **Johannes Samuelis** (“*domino Johanne de Samuele*”; 7. XII 1365.; “*Ego quidem Johannes Samuelis de Antibar*o confiteor, quod super me et super omnia bona mea usque ad tres menses proxime futuros me obligo dare et solvere Andree Laurencii de presenti viagio. Et si ultra dictum terminum tenuero dictos ducatos a predicto termino in antea, dicti ducati sint in pena de quinque in sex per annum secundum quod tenuero illos. Renunptians... ”.),¹⁵ **Zane**; možda Petrov brat - trgovac je koji se u poslovnim poduhvatima povezao s Dubrovnikom i Kotorom, odakle se ponovo bio oženio.

Prodao je 1366. godine 430 “*agnelinas*” Dubrovčaninu Andreasu (*Andruschus Lauriçe de Sorgo*), koji je naveden i u izvoru iz prethodne godine.¹⁶ Njegova, vjero-

¹² Arturo GALANTI, *L'Albania, notizie geografiche, etnografiche e storiche*, Roma, 1901., 111.

¹³ Constantin JIRECEK, *La civilization serbe au moyen âge*, Paris, 1920., 24-25.

¹⁴ *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, Ludovicus Thallóczy – Constantinus Jireček – Emilianus Šufflay, Vol. II (1344 – 1406), Vindobonae, MCMXVIII., reprint Tirana – Priština, 2002. (dalje: AA II), 48.

¹⁵ AA II, 48.

¹⁶ AA II, 48, 51.; Irmgard MAHNKEN, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, Beograd, 1960., 417, 418.

vatno druga žena, bila je Kotoranka Gajuša, udovica Petra **Bolice**. Imao je sinove Lovra (*Lauro*) i Ivana (*Johannes*). Umro je najkasnije 1396. godine.

Gaiussa, *uxor quondam Johannis Samuelis de Antibaro*; pominje se u izvoru iz 1396. godine.¹⁷ Prije nego što se udala za ovog barskog patricija, imala je dva sina, Andra i Dragoja (*Dragoye*), iz prvog braka, sa Kotoraninom Petrom Bolicom.¹⁸ Opet postavši udovica (ovoga puta Zaneova), vjerovatno je bila maćeha *Lorenzu* i *Johannesu*.

Gaiussa se bilježi kao povjerilac u nekoliko poslovnih transakcija. Prema dokumentu od 20. februara 1397. godine, vjerovatno u vrijeme kada je živjela u Baru, odredila je Tripuna Anđelova *Sciti* za svojeg punomoćnika u Kotoru. Poslije godinu dana, 20. aprila 1398. g., Tripun Bućin Buća izjavio je da je podmiren od više punomoćnika, među kojima i od Gajušinog. Krajem septembra 1398. g. zabilježeno je da je Nikola Junijev Bolica ostao dužan Gajuši 20 perpera, za Tripuna Buću. Tripun Buća je 1. oktobra 1398. g. bio dužan Gajuši 26 kotorskih perpera za koje joj je založio bačvu ulja od 40 kvinkva, koja se nalazila u magazinu Save Gegel, obavezujući se da je podmiri prodajom vina o Božiću. U protivnom, vino u 3 bačve koje je imao u istom magazinu trebalo je biti upotrijebljeno za podmirenje tog duga. Poslije deset godina, Gajuša je ustupila Kotoraninu Marinu Bizantiju svoje pravo za naplatu 26 perpera koje joj je dugovao Tripun Buća.¹⁹

Sva potraživanja koja je imala od Kolana iz Zadra i drugih dužnika po priznanici od 1. oktobra 1398. godine, Gajuša je darovala 12. oktobra 1398. sinu Andru, a dan kasnije i Dragoju. Andro Bolica se 4. aprila 1399. g. obavezao platiti majci 200 perpera za godinu dana.²⁰

Lorenzo Samoili, Laurencije – Laurentius (1398.), **Lauro, Lore de Zani** (1399.), *filius quondam Joannis Samuelis de Antibaro*, nalazeći se u Kotoru 31. maja 1398. godine, daje zauvijek polovinu vinograda i zemlje na Puču Vladislavu Dragu, kotorskom arhiđakonu. Ta je zemlja pripadala miraznoj imovini njegove majke, ili maćeha (*“dox matris mee”*).²¹ Arhiđakon Vladislav Drago dao je 4. jula 1398. g. u zakup Riguši udovici Tripuna Markova Drago, polovinu zemlje na Puču koju je dobio *“per Laurentium quondam Johannis Samuelis de Antibaro”*. **Lore de Zani de Antibaro** se pominje i u dokumentu od 11. januara 1399. godine, u vezi sa istim posjedom na Puču, koji mu je nekad pripadao.²²

¹⁷ BOŠKOVIĆ, *Stari Bar*, 268.

¹⁸ Lenka BLEHOVA ČELEBIĆ, *Žene srednjovjekovnog Kotora*, Podgorica, 2002., 95.

¹⁹ Risto KOVIJANIĆ, “Bar i Barani u kotorskim spomenicima XIV vijeka”, *Istorijski zapisi*, god. XXVI, knjiga XXX, 3-4, Titograd, 1973., 230-231.

²⁰ ISTO.

²¹ ISTO, 231.; BOŠKOVIĆ, *Stari Bar*, 268.

²² BOŠKOVIĆ, *Stari Bar*, 268.; KOVIJANIĆ, “Bar i Barani u kotorskim spomenicima XIV vijeka”, 231.

Samueli u XV vijeku; pozicije i poslovi u gradskoj upravi Bara

Johannes Johannis Samuelis – brat Lovra koji se javlja u izvorima iz XIV vijeka; pominje se u dokumentu iz 1428. godine kao gradski sudija.²³ U dogovoru sa barskim nadbiskupom, barske sudije "*Laurentius Petri Samuelis, Laurentius Blaxii Rugii et Joannis Samuelis*" 20. aprila 1428. g. donijele su zakon da niko ne smije prodavati, zalagati ni davati na razmjenu crkvena dobra, a 1429. g. sudije "*Theodorus Britius, Joannes Petri et Marinus Blaxii Rugii*" odredbu prema kojoj je pod kaznom od 500 dukata nezakonito obilaženje bilo koga u svrhu da se dobije barska nadbiskupska stolica.²⁴

Ivan Laurencijev Samuel (Samuhelis) iz Bara, koji se isticao poslovnim vezama s Kotorom i Venecijom, pominje se u izvoru nastalom prije 30. oktobra 1438. godine. Kotorski knez (providur) Paolo Contareno i kotorske sudije, na traženje Grasa Sitija, punomoćnika Ivana Laurencijeva iz Bara (Graso je bio muž Ivanove sestre), odredili su procjenitelje vinograda kotorskog zlatara Medoja (Metka; *alio loco*: Matka), koji su izašli u vinograd i procijenili ga na 171 perper. Iz njihovog izvještaja podnijetog 30. X 1438. godine, vidi se da je vinograd imao 26 kvadrantjola. Procjena je odobrena u iznosu od 166 perpera.²⁵

Uprava grada Kotora (knez i sudije) "vidirali su" javnu ispravu punomoćja kojim je Ivan Laurencijev Samuel iz Bara odredio za svojeg punomoćnika Mihaila Tripunova *de Buchia* iz Kotora, da zastupa njegova prava pred kotorskim sudom, odnosno gradskom upravom. Punomoćje je pisao 21. jula 1439. sveštenik Dominik Kapseta, barski notar, a bilo je potvrđeno i zapečaćeno pečatom uprave grada Bara, s likom sv. Đura (Đorđa).²⁶ Majstor Matko, zlatar iz Kotora, primio je 1. VIII 1439. od braće Siti 47 dukata, računajući dukat po 41 groš, kao dio troškova koje je učinio za put u Veneciju sa Ivanom pok. Laurencija *Samuelis* iz Bara.²⁷ Kotorski providur i sudije donijeli su 9. III 1440. g. presudu da *Graso de Sithi* plati Matku zlataru 25 perpera za 6 kvinkva vina i 6 groša za 6 vijenaca smokava na ime Ivana iz Bara.²⁸

Rade (Rada), kći pok. **Laurencija Samu** iz Bara, nevjesta Kotoranina Grasa Tripunova **de Sithi**, donijela je miraz koji je 11. XI 1439. g. činilo 900 perpera u novcu, 2 para odjeće, 4 para zlatnih naušnica, 2 srebrna pojasa, srebrna kruna vrijednosti 400 perpera i druge stvari vrijednosti 100 perpera – u svemu 1.400

²³ MARKOVIĆ, *Dukljansko-barska metropolija*, 197-198.

²⁴ *Isto*, 197-198.

²⁵ Risto KOVIJANIĆ, "Bar i Barani u kotorskim spomenicima prve polovine XV vijeka", *Istorijski zapisi*, god. XXVII, knjiga XXXI, 1-2, Titograd, 1974., 134.

²⁶ ISTO, 134-135.; Istorijiski arhiv Kotor (IAK), Sudsko-notarski spisi (SN), sv. VI, R. br. 1.491, 540 (2. XI 1439.).

²⁷ IAK, SN, sv. VI, R. br. 2.322, 771 (1. VIII 1439.).

²⁸ IAK, SN, sv. VI, R. br. 1.683, 574 (9. III 1440.).

perpera kotorskih, kao što se vidi iz miraznog ugovora pisanog u Baru. Graso je Radi (za primljeni miraz u novcu?) dao pravo na kuću u Kotoru u predjelu crkve sv. Jakova kod lože, između kuće sinova Mihaila Buće, ulice i kuće Mateja Bizanti, kao i vinograd u Jakidolu, kojem je pomeđaš bio Mihailo *Paltasich*.²⁹ U punomoćju je navedeno da Graso Siti ima posjed u Tivtu u vrijednosti 4.000 perpera.³⁰ Sljedećeg dana, 12. novembra 1439. godine, zabilježeno je da je Rade, kći pok. **Laura Samuhelis** odredila za prokuratora svojeg muža da zastupa njena prava i interese u Baru. Prema tom punomoćju, on je naročito bio ovlašćen da može prodati njen mirazni posjed u Baru.³¹ Nepokretnu imovinu u Baru Rade je prodavala da dođe do još gotovog novca koji će, u sredini u koju odlazi da živi, moći imati kod sebe.³² Vjerovatno je i barski statut sadržao odredbe prema kojima je u interesu roditeljske porodice i komune bilo da nekretnine ne dospijevaju u ruke stranih građana.³³ Za taj posao i za sve druge potrebe Graso je Radu imao zastupati pred despotovim vojvodom, pred vijećem i sudijama, kao i pred drugim službenicima barske komune.

Čanus, Johannes, Zane, 1364., †1396. ∞ 2. ux. **Gaiussa Bolica**, 1396., iz **Kotora** ∞ 1. Petar Bolica

	_____	sinovi iz
		prvog braka
Laurentius, Lorenzo , 1398-99.	Johannes , 1428., sudija	<i>Andro Dragoye</i> Bolica

Ivan, 1438/40.   **Rade (Rada)**, pok. Laurencija Samuel, 1439. ∞ Graso Tripunov **Sithi, Kotor**

Laurentius (Lorenzo, Lovro) Petri Samuelis – barski sudija; sa još dvojicom gradskih sudija i po dogovoru sa nadbiskupom donio je 20. aprila 1428. odluku zakonskog karaktera, koja se odnosila na crkvena dobra Barske nadbiskupije.

Dona Decho, uxor de Lorenzo Samoili, Decha (Decussa) – Lovrova žena, pomenuta je u dokumentu iz 1432. godine.

Ser Pasco Samoeli, sin Lovra Samuelija (?), pominje se u dokumentu iz 1432. g.³⁴ Najvjerovatnije je, s obzirom na godinu iz koje potiče dokument, riječ o sinu sudije Lovra, Petrovog sina.

²⁹ IAK, SN, sv. VI, R. br. 2.454, 825 (11. XI 1439.).

³⁰ KOVIJANIĆ, "Bar i Barani u kotorskim spomenicima prve polovine XV vijeka", 134.

³¹ IAK, SN, sv. VI, R. br. 2.457, 828 (12. XI 1439.).

³² BLEHOVA ČELEBIĆ, *Žene srednjovjekovnog Kotora*, 94-95.

³³ NIKOLIĆ JAKUS, "Obitelj dalmatinskog plemstva od 12. do 14. stoljeća", 66.

³⁴ BOŠKOVIĆ, *Stari Bar*, 269.

i Besalio⁴⁰ s druge strane. Taj je *compromissum* prezentiran svjedocima i “*viua voce*” potvrđen 16. jula 1550. godine “*in ecclesia Sancti Petri*” u Baru.⁴¹

Pripadnici porodica Samuel i Pasquali, čija se suprotstavljenost, uz interesnu povezanost s njima naklonjenim grupacijama u patricijatu, pokušala nadvladati sporazumom iz 1550. godine, sukobljavaće se međutim i kasnije, o čemu postoje direktna svedočanstva i u izvorima iz XVII vijeka.

Antonio Samuel, koji je umro prije 16. VII 1550. g., bio je otac **Pre Zorzija**. Moćuće i brat Marina - Rinza Samuela.

Antonio Samuel, † a. 1550. – ? **Marin-Rinzo Samuel**

|

Misser pre Zorzi Samuel, 1550.; 1571/73.?

Misser Pre Zorzi (Đuro) Samuel quondam Antonio, sveštenik, nećak **Marina – Rinza Samuela**, zabilježen je, kako je navedeno, u izvoru od 16. jula 1550. g.,⁴² u novom pomirenju između barskih patricija (“*da laltra parte*”), kada su društveni nemiri i sukobi u Baru bili ponovo eskalirali, uglavnom između pristalica familija Pasquali i Prodi. Prethodno je utvrđeno da u pomirenju učestvuju vijeće od 12 staraca (“*XII senatores*”; “*XII vecchi*”) s ovlašćenjem donošenja konačnih odluka.⁴³ Odlučeno je da su glavni protagonisti sukoba (Kamilo Pasquali, braća: Marin, Ivan Pavao i Ivan Frano Pasquali, Antun Viktorov Prokulijan, Lovro Prokulijan, Antun Nikolin Prodi, braća: sveštenik Nikola, Lovro i Frano Prodi, Ivan Prodi, Marin Ruozzi i sveštenik Đuro **Samueli**) obavezni u roku od 3 dana – pod prijetnjom izгона i zapljene imovine – uputiti se u Veneciju, da bi se pred predstavnicima Vijeća desetorice (“*Capi del Consiglio dei Dieci*”) utvrdila krivica, okončao postupak i uspostavio mir.

Giorgio Samuello, *gentilhuomo di Antivari*; **Đuro, Đurađ**; **Georgius Samuel** *vir Patricius de Civitate Antibari* pominje se u izvoru od 17. IX 1571. godine, kada zajedno sa plemićem Franom Prokulijanom (*Franciscus Proculianus*) u Dubrovniku daje izjavu kojom svjedoči o okolnostima vezanim za pad Bara pod tursku vlast te u vezi sa tim o postupanju mletačkih službenika Giovannija Vidaccionija i Paola

⁴⁰ Savo MARKOVIĆ, “Besaliosi iz Bara – dubrovački kancelari i literati”, *Matica*, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, god. VII, br. 27/28, Cetinje – Podgorica, jesen / zima, 2006., 219-250.

⁴¹ Lovorka ČORALIĆ, “Staleški raskol – tragom građe o društvenim sukobima u Baru u prvoj polovici XVI. stoljeća”, *Povijesni prilozi*, god. 26., br. 32, Zagreb, 2007., 72, 90.

⁴² ČORALIĆ, “Staleški raskol – tragom građe o društvenim sukobima u Baru u prvoj polovici XVI. stoljeća”, 72, 89.

⁴³ ISTO, 72, 89.

Zanea.⁴⁴ Ova dvojica su navodno istakla da će se Bar, iako vojno slab, ipak braniti. Paolo Silvestrov Zane, posljednji barski *camerlengo*, pristupio je 11. XI 1571. g. pred dubrovačkog notara. Iako je kod njegove izjave dubrovački notar izričito istakao da je Zane svoju izjavu dao na naročitu molbu kapetana Vidaccionija, izgleda da ovaj njom nije bio potpuno zadovoljan te je pred istog notara šest dana kasnije doveo dvojicu barskih patricija. Navedeni patriciji su posvjedočili uglavnom isto što je Zane već izjavio, ali ipak sa izvjesnim izmjenama. "Prije svega su posvjedočili da je u Vijeću jedan dio ("*una parte*") barskih plemića iznio svoje mišljenje, a ne većina ("*mazor parte*"), kako je to izjavio Zane, zatim da je bez sumnje grad Bar bio slab ("*debole*"), a ne samo oslabljen ("*debita*") i, konačno, da je Vidačoni izjavio da je najpripravniji ("*prontissimo*") da sa svojom posadom izgine, a ne samo da je pripravan ("*pronto*") poginuti za prejasnu gospodu mletačku i vjeru hrišćansku." Grad je, međutim, predat napadačima bez borbe. Proračunato stilizovana svjedočanstva pred zvaničnicima podređenim Vidaccioniju i pred mletačkim konzulom u Dubrovniku zapravo su trebala poslužiti kao opravdanje. "Svjedoci su ipak namjerno prećutali da objasne da li su se barski plemići, koji su u Vijeću uzeli riječ, izjasnili za borbu ili predaju grada, kao i to zašto kapetan Vidačoni nije s vojskom branio grad."⁴⁵ Samuelova izjava glasi:

"Dne 17 septembra 1571.

Sastavljeno lično u nazočnosti svjedoka i mene nižeimenovanog bilježnika. Uzvišeni Đuro Samuel Patricij grada Bara. U prisustvu i na zahtjev junačkog i odvažnog kapetana Ivana Vidačonija iz Luke, u dokaz istine za vječni spomen bjelodano je rekao, izjavio, obrazložio nižepotpisano ovim po obrascu sastavljenim riječima.

Ja, Đuro Samuel, plemić barski, uvjeravam pravo i nedvojbeno, kako je istina, kada su se utaborili posljednjeg dana minulog mjeseca jula pod gradom barskim Turci na kopnu, a mornarica na moru, gospodin Aleksandar Donati, načelnik i kapetan ovog mjesta, dao je sazvati Vijeće, (sastavljeno) od nas plemića, kao i od guvernera, kapetana, i budući da je dao jednom dijelu (riječ) da kažu svoje mišljenje, red je zapao i kapetana Ivana Vidačonija iz Luke da govori, koji je kazao da nema nikakve sumnje da je grad Bar slab, no da je on najspremniji da zajedno sa svojom posadom umre u službi za Prejasnu Vladu mletačku i za vjeru kršćansku.

Tako je u dokaz istine gorenavedeni uzvišeni Đuro Samuel iz Bara zamoljen od gorenavedenog kapetana Ivana Vidačonija iz Luke rekao i potvrdio u svrhu da stvar bude izjavljena i objavljena za bilo koga ko to želi znati, kao i za opravdanje bilo koga komu bi takva objava bila od koristi, rašta je spomenuti gospodin Ivan Vidačoni zamolio mene, nižepotpisanog bilježnika, da od svega gore rečenog

⁴⁴ Frano KESTERČANEK, "Pad grada Bara u turske ruke 1571 god.", *Istoriski zapisi*, god. XIII, knjiga XVII, sv. 3, Titograd, 1960., 570-571.

⁴⁵ KESTERČANEK, "Pad grada Bara u turske ruke 1571. god.", 568-569.

načinim jedan izvornik ili više izvornika, da onomu ili onima, gdje god će istomu biti od potrebe, može služiti za njihovo opravdanje.

Gore rečeni prisutni svjedoci junački kapetan Antun Savinio iz Firma i uzvišeni gospodin Jeronim M. Crijević. Odričući se itd.”⁴⁶

Kao trgovac, **Giorgio** se dobro snašao u novim političkim okolnostima, nastalim nakon promjene državnog suvereniteta nad Barom; sa Franom Prokulijanom⁴⁷ prodavao je ulje u Dubrovniku samo nekoliko nedjelja nakon pada Bara. U novembru 1573., dubrovačka je opština nabavila od ove dvojice trgovaca 2.000 stara⁴⁸ ulja. Ovaj pripadnik porodice *Samuel* mogao bi biti istovjetan sa sveštenikom - *Pre Zorzi Samuel quondam Antonio* - koji se pominje 1550. godine.

Marko, Marin Samueli-Kolojani (Samuele, Caloian), cavaliere, spominje se u Baru kao “*huomo gia nobile*”. Znakovito je da se nadimak *Caloian* bilježi i uz njegovog imenjaka pomenutog 1517. g.⁴⁹ Marko se nije mirio sa novim političkim uslovima u kojima se našao Bar nakon 1571. godine. On spada među agente povjerenike koji uspostavljaju kontakte između pokorenih hrišćana i evropskih sila u cilju oslobođenja od turske vlasti. Vitez Samueli-Kolojani se na osnovu takvih podataka ubraja u najpoznatije vođe i organizatore pobuna XVI i XVII v. radi rušenja turske sile na Balkanu – “*Pokreta hrišćana*” iz razdoblja 1593-1641. g.⁵⁰

⁴⁶ “Die XVII Septembris 1571.

Constitutus personaliter coram testibus et me Notario infrascripto Magnificus Georgius Samuel vir Patricius de Civitate Antibari ad instantiam et requisitionem Magnanimj et strenuj Capitanej Joannis Vidaccionij Lucensis, ac pro veritate ad aeternam rei memoriam dixit, declaravit et exposuit infrascripta per haec formalia verba videlicet.

Jo Giorgio Samuello gentiluomo di Antivari faccio vera et indubitata fede, come e la verità, che siando al ultimo di lugio prossimo passato, venuto sotto la Città d' Antivari il campo de Turchi, per terra et l'armata per mare, Misser Alessandro Donati Podestà et Capitano in detto luogo fece radunare il consiglio si di noi gentiluomini come de Governatore et Capitani et havendo a una parte di essi fato dir il parer suo, tocco al capitano Giovanj Vidiccionj di Luca a dire, il quale disse che non era alcun dubbio che la Città di Antivari era debbole, ma che lui era prontissimo insieme con la sua compagnia a morire in servizio della Illustrissima Signoria di Venetia, et della fede Christiana.

Sic pro veritate suprascriptus Magnificus Georgius Samuel de Antibari a suprascripto domino capitaneo Joanne Vidaccionis Lucensis requisitus dixit et affirmavit ad rei declarationem et manifestationem cuiusvis scire volentis atque ad iustrificationem cuiuscumque, cuia (!) sic manifestum esse interesset quare predictus Dominus cap. Joannes Vidaccionis rogavit me Notarium infrascriptum ut de predictum omnibus unum seu plura conficerem instrumentum seu instrumenta ut eo sive eis ubicumque opus ipsi fuerit uti possit pro sua iustrificatione. Presentibus ad praedicta Magnanimo Capitaneo Antonio Savinio de Fermo et magnifico Domino Hieronymo Or. de Cerva testibus. Renunciando.” ISTO, 570-571.

⁴⁷ Up.: Savo MARKOVIĆ, “Humanista Antun Prokulijan iz Bara”, *Matica*, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, god. V, br. 20, Cetinje – Podgorica, zima, 2004., 329-384.; Savo MARKOVIĆ, “Humanistički spisi Antuna Prokulijana iz Bara”, *Bokeški ljetopis*, god. I, br. 1, Kotor, 2005., 35-40.

⁴⁸ 1 star = 180-200 litara.

⁴⁹ BOŠKOVIĆ, *Stari Bar*, 269, 270.

⁵⁰ Ljub. A. BULATOVIĆ, “Bar”, *Ilustrovani zvanični Almanah - Šematizam Zetske Banovine*, godina prva, Sarajevo, 1931., 298.; Milan ŠUFFLAY, *Srbi i Arbanasi*, Beograd 1925. – Zagreb, 1991., 55.

Marko je 1596/97. g. predložio plan za preotimanje Skadra Turcima. Vjerovatno je riječ o jednom od planova za rušenje Otomanskog Carstva nastalom u Baru, u vrijeme Svete lige.⁵¹ U ljeto 1597. Vatikan je pokušao da izdejtstvuje oslobođenje Bara. Kardinal San Giorgio je pregovarao sa "nekim Albancima da preotmu i papskoj stolici predaju Bar; da bi se stvar pospješila, iz Zadra su na poprište krenuli jedan zadarski franjevac, jedan inženjer i neki Andrija Baranin",⁵² zatim monah Rafael rodom iz Dubrovnika, koji je preko zavičaja došao u Bar i Marko Samueli-Kolojani.

Izvjesno je da je to isti **Marko Samuel**, zabilježen 26. VI 1598. kao svjedok testa-menta barskog sveštenika Marina Vitusse, koji je 18. XI 1598. godine registrovan u Dubrovniku.⁵³

XVII vijek: izazovi duhovnih zvanja i svjetovna stremljenja

Kako je to bilo i prema pomenutom istorijskom izvoru iz prethodnog stoljeća, porodica Samueli je u prvoj polovini XVII vijeka bila u velikom neprijateljstvu s porodicom Pasquali. Vjerovatno se nastavila ili, s promjenom društvenih odnosa, obnovila njihova borba oko rasporeda društvene moći, sada unutar hrišćanske zajednice Bara. Izvor iz 1629/30. g. pominje uzurpiranje posjeda Pasqualijevih od strane Samuelija, upravo najuticajnijih porodica u Baru, koje su dale prethodne (*Theodorus Pasquali*, barski arhiđakon, bio je generalni vikar nadbiskupa Marina Bizzija 1618., kao i fra *Giacomo*, a. 1624. g.) i tadašnjeg nadbiskupovog vikara.⁵⁴

Nicola Samueli je oko 1630. godine, uprkos presudi arbitara, uzurpirao posjed Pasqualijevih, klevećući i vrijeđajući posebno pripadnice te familije, dok ih je njegov sin D. **Petar Samuel** i fizički ugrozio.

Don **Petar**, **Petro Samueli**, **Pietro**, **Petrus Samuelis**, pitomac Grčkog kolegija u Rimu je kao **vikar** barskog nadbiskupa Marina Bizzija (1608-1624.) obavljao njegove dužnosti za vrijeme nadbiskupovog odsustvovanja iz Bara. Pominje se u izvoru iz 1622. g. Samueli je u razdoblju 1629-1634. g. bio i vikar administratora Barske crkve *Petrus*-a III *Massarechius*-a (Masarechi, Masarecchi), kojeg je 16. oktobra 1624. papa Urban VIII učinio barskim metropolitom, povjeravajući mu upravu i pet srpskih biskupija ("*administratione quinque Episcopatum re-*

⁵¹ Ivan BOŽIĆ, *Nemirno pomorje XV veka*, Beograd, 1979., 240.; JIREČEK, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, 334.

⁵² Sima ĆIRKOVIĆ – Bogumil HRABAK – Nikola DAMJANOVIĆ – Đuro VUJOVIĆ – Ljubo ŽIVKOVIĆ, *Bar grad pod Rumijom*, Bar, 1984., 55.

⁵³ Ivan JOVOVIĆ, "Barska dijeceza u aktima dubrovačkog i vatikanskog arhiva", 4. Rukopis ustupljen ljubaznošću autora, predat je na objavljivanje u *Istorijskim zapisima*, Podgorica.

⁵⁴ JOVOVIĆ, "Barska dijeceza u aktima dubrovačkog i vatikanskog arhiva", 2.; V. Izvještaj misionara fra Santa iz Splita u: Marko JAČOV, *Spisi kongregacije za propagandu Vere u Rimu o Srbima 1622-1644 I*, Beograd, 1986., 290-291.; Marin BIZZI, *Iskušenja po putu po crnogorskom primorju, Albaniji i Srbiji 1610. godine*, Budva, 1985., 101.

gni *Serbluiae*”). Kako od Osmanlija nije smio doći u Bar, on je dao potrebna uputstva i ovlaštenja svojem generalnom vikaru Petru Samueliju.⁵⁵ Vjerovatno je aktivnost spomenutog crkvenog velikodostojnika, shodno opštim vjerskim i crkvenim prilikama, uticala i na djelovanje njegovog vikara. Masarecchi je 1626. godine izvještavao Rim iz bugarskog Trnova,⁵⁶ a značajno je da je 17. marta 1631., dok je bio u posjeti *ad limina*, odobrio prijevod Biblije koji je na dubrovačkom narječju pripremao Bartol Kašić.⁵⁷ Sveta Stolica imenovala ga je 31. marta 1631. g. za administratora Ugarske, Slavonije i Srbije.⁵⁸

Kongregacija za širenje vjere je iz izvještaja zadarskog nadbiskupa Oktavijana Garzadora, kao apostolskog vizitatora, stekla uvjerenje da je vikar Petar Samuilo bio isuviše revnoman u prevođenju pravoslavnih u katoličku vjeru. Zbog toga je 16. maja 1627. izdala dekret o postepenom pridobijanju pravoslavnih “*iuxta decreta S. Concilii Florentini*”, tj. ostavljajući im pravoslavni obred i slovensku službu. Na osnovu toga, naredila je zadarskom nadbiskupu da u tom smislu obavijesti nadbiskupa Masareka i njegovog vikara **Petra Samuila** i neka im u ime Kongregacije naredi da se postaraju da nađu nekog unijatskog sveštenika koji bi pravoslavne, uz održanje grčkog obreda, preveo na uniju, o čemu su s izvjesnim modifikacijama kasnije obaviješteni.⁵⁹

Detaljniji prikaz društvenih aktivnosti, odnos s klerom i širom zajednicom u nadbiskupiji te doprinos oblikovanju crkvene stvarnosti ovog pripadnika porodice *Samuelis* koncentrisani su na navedene događaje u Baru iz 1629/30. g.

Barski patricij *D. Pietro Goettij* je posvjedočio da je *D. Pietro Nicolin Samuelli* razbio bokal vode o glavu gospođe *Cattarine* (Pasquali?) bez ikakvog povoda, vrijeđajući je mnogim odvratnim riječima, govoreći joj: “gadna ženo, učiniću da vaša kćerka pođe po zloj sudbini”. Njena kći je tada imala 11 godina.⁶⁰ *D. Pietro*

⁵⁵ MARKOVIĆ, *Dukljansko-barska metropolija*, 206.

⁵⁶ *Acta Bulgariae ecclesiastica, ab a. 1565 usque ad a. 1799*. Collegit et digessit P. FR. Eusebius Fermendžiu, Zagrabiae 1887, 30.

⁵⁷ Antal MOLNÁR, “Kašićev prijevod Biblije, isusovački red i Sveta Stolica (O propalom pokušaju izdanja jedne knjige)”, *Povijesni prilozi*, god. 23, 26, Zagreb, 2004., 104.

⁵⁸ K. Draganović precizira da je njegovoj pastoralnoj brizi bilo povjereno cijelo područje počev od obale i Crne Gore, preko Srbije, Makedonije, Srema i Slavonije do Budimpešte i dalje, dakle preko 200.000 m² i da taj slučaj nije bio usamljen. Krunoslav DRAGANOVIĆ, “Izvješće apostolskog vizitatora Petra Masarechija o prilikama katol. naroda u Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni g. 1623. i 1624.”, *Starine, na svijet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, knjiga XXXIX, uredio Ferdo Šišić, Zagreb, 1938., 2-3.; Krunoslav Stjepan DRAGANOVIĆ, *Masovni prijelazi katolika na pravoslavlje, hrvatskog govornog područja u vrijeme vladavine Turaka*, Mostar, 1991., 131.

⁵⁹ Jovan RADONIĆ, *Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od XVI do XIX veka*, Beograd, 1950., 39-40.

⁶⁰ “Relacione MBI gjendjen e shqipërisë veriore e të mesme në shekullin XVII – teksti origjinal dhe përkthimi pergatijur nga Injac Zamputi, vëllimi I (1610-1634)”, *Burime dhe materiale per historinë e shqipërisë* 3, Tiranë, 1963. (dalje: Relacione), 406. Zahvaljujem na ustupljenom dokumentu gosp. Ivanu Jovoviću iz Bara.

Samuelli im je zabranio i da se pričešćuju i ispovijedaju, suspendovao Don Ascanija, vjerovatno iz te iste porodice, od držanja mise, a uz provokacije i prijetnje don Francescu i don Antoniju, shodno navodima Pasqualijevih, podmitio Turke da ih ubiju na njihovom imanju.

Don Francesco Pasquali se spominje kao svjedok dokumenta iz o. 1630. g., a moguće da je upravo on i prikupio osam svjedočanstava protiv Samuellija, tadašnjeg generalnog vikara barskog nadbiskupa. Ukoliko je riječ o istoj osobi, njegova majka bi bila gospođa Cattarina, koja je bila više puta zlostavljana od Samuellijevih, dok bi mu starija sestra bila usjedjelica, koja se može bitno udavala za pok. Floria pok. Jacoma **Alattouicha**, a mlađa sestra, u dobi od 11 godina (rođena o. 1619.) takođe izlagana prijetnjama barskog vikara. U domenu pretpostavke je i tamo pomenuta, od strane Don Pietra spriječena vjeridba Francesca Pasqualija sa kćerkom **Zorzija Medina** iz Paštovića, kao i spomen "*la mia moglie (?) B. M. (bonae memoriae?) di quondam Giacomo (?) Alattouich*", što je moglo biti prije zaređenja ove osobe.

Prema spomenutom dokumentu iz o. 1630. g., bilježi se da se kćerka "*di Zorzi Medin di Pastrouichi habitante in Budua*", koja je moguće bila u bližem srodstvu sa istoimenom porodicom u Baru, udala za Baranina Ascania Pasqualija,⁶¹ možda nećaka D. Francesca Pasqualija. Taj je brak "*per forza con grande scandalo di questi poueri christiani*" sklopio barski vikar *Don Pietro Samuelli*. Mladoženjin imenjак, *Don Ascanio Pasquali*, vjerovatno je bio brat don Francesca, kojeg je oko 1630. g. generalni vikar Petar Samueli suspendovao od držanja mise, "na veliku štetu duša ovih jadnih hrišćana".⁶²

Bez konkretnijih podataka koji bi razjasnili eventualnu povezanost pomenutih Medina, značajan je navod da je Don Đuro (*Zorzi*) Medin, koji je rođen o. 1580., bio jedan od najuticajnijih sveštenika u Baru.⁶³ Umro je u vremenu između avgusta 1638. i 21. maja 1640. godine.⁶⁴

U zbivanjima koja su uslijedila u Baru, generalni vikar Petar Samueli je 25. marta 1630. g. odredio da *D. Luca Alattouich (Alatouichi)* održi misu u crkvi sv. Marije u Baru umjesto suspendovanog D. Antonia. Luka Alatović je naveden i kao svjedok istog dokumenta,⁶⁵ kao i njegov rođak *Sacristivko Alatouich*, koji je potvrdio svjedočenje Don *Francesca Pasqualija* ili *Nicola Nasiachija*, kojim se iskazuju performativna obilježja Samuelijevog ponašanja, namijenjena prisutnoj pastvi:

"rečeni Vikar Don Pietro Samuelli u petak, 25.? marta 1630., pretvarao se vrijeđa-

⁶¹ Relacione, 406.

⁶² ISTO, 404, 406, 408.

⁶³ S. ĆIRKOVIĆ – B. HRABAK – N. DAMJANOVIĆ – Đ. VUJOVIĆ – LJ. ŽIVKOVIĆ, *Bar grad pod Rumijom*, 63.

⁶⁴ Marko JAČOV, *Spisi tajnog vatikanskog arhiva XVI-XVIII veka*, SANU, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, II odeljenje, knjiga XXII, Beograd, 1983., 427-428.

⁶⁵ Relacione, 406.

jući me javno u crkvi sv. Marije ružnim riječima i govoreći mi: sramotni “forfante” gdje je vaš brat Don Antonio, zašto ne drži misu kad je na to obavezan? A on je obezbijedio Don Lucu Alatouicha da za njega drži misu. Navedeni je vikar ovo rekao kako bih ja otišao na imanje da bi me ubili. Budući da sam od strane prijatelja bio upozoren, poslao sam mojeg brata umjesto da ja odem.”⁶⁶

Svjedoci porodice Pasquali protiv barskog generalnog vikara Don Pietra Samuelija, bili su i drugi ugledni Barani; “*Signor Marino Boris⁶⁷ e tutta la Chiesa Cattolica d’Antivari*”;⁶⁸ posebno *Marino Summa* i *Pietro Cagliasin* (spominje se u napisu nadbiskupa Marina Bizzija od 6. I 1611.), koji se bilježe u svojstvu svjedoka koji potvrđuju da je Nicola Samueli protivno presudi barskih arbitara uzurpirao posjed Pasqualijevih i klevetao i vrijeđao ženske članove te porodice. Takođe, *Signor Nicolo Natali*, kojem je vikar D. Pietro Samuelli ugovorio ženidbu, a poslije ju je htio razvrgnuti, varajući i jednu i drugu stranu i “*Signor Nicolo*” (*Nico Polou*) koji je u spomenutim događajima o. 1629/30. g. vikaru Pietru Samuelliju kao dokaz odnio “*santa Summa Angielica*”.⁶⁹ Nekima je, poput “*Reuerendo quondam D. Francesco Sumbardier*”, prije 1630. g. Vikar Petar Samueli prijetio suspenzijom “*In perpetuo a Diuinis*”.⁷⁰

U vezi sa svjedočenjem oko postupaka Pietra Samuelija, 25. III 1630. g. navode se *Giorgio Vitich* i *Vkaz Bogisia* (Vukac Bogiša).⁷¹

Antun Tanušev, koji se u dostupnim izvorima javlja kao generalni vikar u Baru već 1596. g. (vjеровatno isti *Antonio Barano*, kako se bilježi u izvorima u Dubrovniku),⁷² možda je istovjetan i sa dum Antunom Tomasijem, kojeg je shodno pismu Petra Samuelija od 26. IX 1629. g. tadašnji generalni vikar barskog nadbiskupa suspendovao od držanja mise, navodno zbog pokušaja uzurpiranja crkvenih dobara, neodazivanja na posluh i što “*takogier gouori suprotiua xiou-tu nascimu*”.⁷³ Vjerovatno je tada u prepirci *D. Antonio* zazvao **Apostole** u svoju odbranu, na što mu se vikar Samueli narugao da se može obratiti – “**postolama**”. Zabilježeno je da je kasnije, 1633. g., Don Antun Tomašev bio jedan od najuticaj-

⁶⁶ ISTO.

⁶⁷ Savo MARKOVIĆ, “Barski patricijski rod Borisi u prošlosti: Jadran, Evropa, Mediteran”, *Povijesni prilozi*, god. 24, br. 28, Zagreb, 2005., 93.

⁶⁸ Relazione, 406.

⁶⁹ ISTO.

⁷⁰ ISTO.

⁷¹ ISTO, 408.; Miloš I. MILOŠEVIĆ, “Okolo pokušaja osvajanja Bara i Ulcinja 1717. i 1718. godine”, *Istorijski zapisi*, god. XIII, knjiga XVII, sv. 4, Titograd, 1960., 803.

⁷² *Knjige nekretnina dubrovačke općine (13-18. st.)/ Libri domorum et terrenorum communis Ragusii deliberatis ad affectum (saec. XIII-XVIII)*, priredili Irena BENYOVSKY LATIN i Danko ZELIĆ, Posebna izdanja Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, knj. 7/1, Zagreb – Dubrovnik, 2007., 218.

⁷³ Relazione, 408.

njih sveštenika u Baru.⁷⁴ Kao župnik u Zupcima, otac Antonio *de Tomas*, barski arhiđakon, opsluživao je 1. II 1637. i crkvu Sv. Ilije u Baru.⁷⁵

U navedenim događajima iz 1629/30. g. posebno je značajno Don Petrovo pismo protiv dum Antuna Tomasija, napisano 26. septembra 1629. g. na narodnom jeziku, koje predstavlja izuzetno svjedočanstvo onovremene leksike Bara.

Kao kulturološko svjedočanstvo koje odslikava misaone obzore i emocije onovremenih Barana, to je intrigantna spoznaja slojevitosti literarne predaje, kako je zabilježena od ovog barskog patricija, sveštenika školovanog na Grčkom kolegiju u Rimu. On je, kao vikar barskog nadbiskupa, napisao 1629. godine pismo (zapravo suspenziju drugog barskog sveštenika), koje predstavlja najstariji otkriveni trag barske pismenosti koji je nakon niza stoljeća sastavljen na jeziku kojim je govorila većina gradskog i žiteljstva njegovog distrikta. Ono na što upućuje taj kompozit jeste moguće poznavanje najdomoljubnijih stihova hrvatske renesanse⁷⁶ u Marulićevoj pjesmi *Molitva suprotiva Turkom*, jezičnog izbora Bartula Kašića, ili možda *Rječnika pet najuglednijih europskih jezika*, među kojima je Faust Vrančić (†1616.) svoj jezik nazvao dalmatinskim, a u kojemu, bez slijeđenja čvršće jezikoslovne ili političke doktrine, ima elemenata svih hrvatskih dijalekata. U kontekstu hrvatskog jezika, svakako je nepobitno da je skriptor barskog crkvenog naloga čitao dalmatinske i posebno dubrovačke književne tvorevine (npr. radove Horacija Mažibradića). Međutim, s obzirom da autor Petar Samueli nije bio pitomac rimskog Svetojeronimskog zavoda, da bi se obrazovao usred najveće koncentracije onodobnog slovinstva, njegovo je pismo utoliko vrjednije i vjerodostojnije. Ispisano unutar Turskog Carstva, na crnogorskim i granicama suvereniteta Mletačke Republike, a oslonjeno na dubrovačku autonomiju, koju je u prvoj polovini XVII stoljeća još uvijek uživalo mnoštvo Barana koji nisu izgubili vezu s krajem koji su bili primorani da napuste, to je istaknuto svjedočanstvo utopijske unificiranosti razdrobljenog narodnog jezika i odraz religijsko-demagoškog umijeća, vrijednosti, osjećaja i zbivanja unutar hrišćanske zajednice odumirućeg komuniteta.⁷⁷

"Coppia Petar Samuel Vicar suietloga Gosp.o Archibiscupa Barskoga Zeneral Buduchi u Kriposti suetoga posluxe tripute prid nami dum Antun Tomasi dosuan sato on nebrinuch suete Kanone ma kakono neposlusenich i odmet'ni suete Matterede Zarque Ktie suom mochi usurpat dobra Zankouna ne posnauichi moch suetoga stola Apostolskoga i stariescina suojieh koj ne same Kti dochi prid nami nego io-sete obrati lieze od nah i takogier gouori suprotiua xinotu nascimu sato od Misega

⁷⁴ S. ĆIRKOVIĆ – B. HRABAK – N. DAMJANOVIĆ – Đ. VUJOVIĆ – LJ. ŽIVKOVIĆ, *Bar grad pod Rumijom*, 63.

⁷⁵ JAČOV, *Spisi kongregacije za propagandu Vere u Rimu o Srbima 1622-1644*, 290-291.

⁷⁶ Slobodan Prosperov NOVAK, *Povijest hrvatske književnosti*, svezak I., *Raspeta domovina*, Split, 2004., 60, 74, 110, 112.

⁷⁷ ISTO, 62-63, 100.

suspendauam i akati ko duigo oui Mandat bude upasti u ostale pene suete Mattere Zarque, i onij Kojj une raslog budumu dio darxiati u Baru na xxvj 7bre 1629.

*Petrus Samueli Vicario Generale.*⁷⁸

Iako navedeni dokument odslikava temeljna obilježja vrijednosnog sistema koji je egzistirao unutar hrišćanske, katoličke zajednice Bara, on navodi i na propitivanje, kako sudova iznesenih u njemu, tako i upotrijebljene leksike. Svešteničko-spisateljska osobnost barskog vikara mogla je takvim oblikom diskurzivne strategije manipulirati činjenicama radi postizanja dramatskog vrhunca i ostvarenja određenog cilja. Usmjereno na interakciju određenog kruga konzumenata, u atmosferi netrpeljivosti i isključivosti - ukoliko se uzme da je na planu jezičke prakse i stila sačinjeno kao artikulacija lične ambicije koja je mogla odražavati i vlastitu kulturnu memoriju - pismo je otvoreno za dalje kontekstualno tumačenje i kulturološko istraživanje.

Zabilježeno je da je Petar Samueli kao *Vicarius generalis* zatražio od Donata Jelića,⁷⁹ koji je 1631. godine bio stigao u Bar, da preuzme pastoralnu brigu u Spiču i na Sozini, gdje je bilo oko 340 katolika.⁸⁰

⁷⁸ "Kopi(r)a Petar Samuel, Generalni vikar svijetloga Gospodina Arkibiskupa Barskoga

Budući u Kriposti svetoga posluha tri puta prid nas doz(i)van dum Antun Tomasi zato (jer) on ne brinuć svete Kanone već kano neposlušnik i odmetnik svete Matere Crkve htjede svom moći uzurp(ir)ati crkvena dobra ne poznajući moć svetoga stola Apostolskoga i starješina svojijeh – koji ne samo (ne) htje doći prid nas nego jošte obrati li(je)ce od nas i također govori suprotivo životu našem – zato ga suspendavam od Mise i ako tko bude dviĝo ovaj Mandat, upast (će) u ostale kazne svete Matere Crkve (kao) i onaj koji mu ovaj razlog bude (htio za) dio držati; u Baru 26. septembra 1629.

Petrus Samueli, Generalni vikar."

Relacione, 408. Na dokument je ukazao i isti ljubazno ustupio gosp. Ivan Jovović iz Bara.

⁷⁹ P. Donat Jelić (*Donato Jelich*) iz Spiča, rođen je 1600. g. "*Et fui battezzato dal prete scismatico non solo io et altri di casa mia, ma molti di questa patria, per carestia delli sacerdoti cattolici, e però li cattolici sono mancati e li scismatici aumentati.*" Krizmao ga je 1610. g. barski nadbiskup Marin Bizzi. Učio je u Dubrovniku 4 godine za sveštenika, da bi posredstvom Benedicta Medvjedovića (*Orsini*) bio otposlata u Toscanu, 1621. ili 1622. g., gdje je proveo 4 godine u raznim mjestima, a zatim u Veneciju i Padovu (Marca Triviggiana), gdje je 1626. prišao reformatima. Kada je napustio Bar bilo je na tom području oko 5.000 katolika, a kada se vratio u istu dijecezu, koja se prostirala "*fin all ponte di Scutari*", tj. do Bojane, imala je samo 3 sveštenika. Pisao je 28. V 1633. da živi s ocem, majkom, bratom, 4 sestre (peta je bila udata za pravoslavca), stricem, strinom i dvoje prvih rođaka, njihove djece. U Spiču je, kako navodi, bilo 12 crkava "*quarum aliquas, in absentia sacerdotis catholici, dissidentes occuparunt*". Godine 1634. bilježi da je brinuo o katolicima Spiča i Sozine te da ga je jedan Turčin "*voluto tagliare due volte per amor di certi scismatici*". Spominje se i u pismu Nicole Nasachija iz iste godine. U barskoj dijecezi bio je misionar 17 godina, a zatim je 13 godina proveo u službi Kongregacije za širenje vjere u Napulju. Tu se bavio otkupom roblja "*con modi poco giusti*", poglavito onima zarobljenim u Spiču ("*più di 200 da Spizza solamente*", 1659.; "*Ritrovandosi molti schiavi della lingua illirica in questa città di Napoli...*", 9. IX 1660.). Nakon toga je pošao u Dubrovnik. Umro je 1676. g.; Savo MARKOVIĆ, „Prvi Izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji Sv. kongregaciji za širenje vjere: godina 1671.“, *Istorijski zapisi*, god. LXXI, br. 1-2, Podgorica, 1998., 217.; Basilius PANDŽIĆ, O.F.M., „De Donato Jelić, O.F.M., missionario apostolico (1600-1676)“, *Archivum Franciscanum Historicum*, Annus 56, Fasc. 4, Firenze October-December, 1963., 369-372, 376-377, 379-380, 387-389.

⁸⁰ PANDŽIĆ, „De Donato Jelić, O.F.M., missionario apostolico (1600-1676)“, 371, 380.

Dalje aktivnosti barskog vikara Petra Samuelija uzrokovale su nastanak svjedočanstava koja su slijedila obilježja onih koja su već navedena. *Giorgio Vuscovich* ga je, shodno izvještaju nastalom prije 24. septembra 1632., smatrao krivim što je izgubljena barska katedralna crkva sv. Marije,⁸¹ a takođe i dubrovački nadbiskup *Tommaso*.⁸² Izvještaj misionara Đorđa Vuškovića⁸³ o stanju u Barskoj nadbiskupiji donosi zapažanja da u crkvama nema reda ni čistoće, a da među sveštenicima vlada velika mržnja. On naglašava da je situacija koja je nastala zauzimanjem katedralne crkve dalje usložavala međuvjerske odnose. Imanja koja su Turci vratili crkvi malo po malo barski sveštenici su im prodavali. Vušković navodi:

“Uzvišena i Velečasna Gospodo,

Već sam uz Božju pomoć počeo da radim u ovom siromašnom i pustom vinogradu punom trnja i čega drugog sa već ostarjelim i duboko ukorijenjenim... , da se bez pomoći Božje neće moći iskorijeniti. Nalazim da postoji velika nesloga između sveštenika i između sekularnih lica, da jedan želi smrt drugome, razjedinjeni među sobom mimo načina i uvijek su s onom mržnjom u srcu; pretpostavljaju da znaju više od Aristotela, a s mukom znaju izreći misu koju govore i ne žele popustiti jedan drugome, svi se dali u trgovinu i zelenastvo, a Služba Božja se čini on(i) zna(ju) kako, te kada ih želite opomenuti ili reći nešto, nemaju drugo u ustima osim honorem meum nemini dabo, i ovo caruje u Baru među sveštenstvom, a na njegovoj teritoriji Vikar i njegova oholost. Nije mnogo više voljen od hrišćana nego od Turaka i niko ga ne može gledati koliko je došao u (...) i mržnju svih, jer koliko doznajem, njegova je nadmenost bila uzrok što je crkva uzeta od strane Turaka (potcrtao S. M.); a sada su povratili neke posjede Crkve i ove polako prodaju Turcima; na navedeno, ne znam na koji način, brzo stiže naređenje Svete Kongregacije Vikaru i popovima da ne mogu otuđivati crkvena dobra jer se tokom vremena neće naći u Baru ni crkve ni crkvenog dobra, a ako budu činili kao

⁸¹ MARKOVIĆ, “Prvi Izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji Sv. kongregaciji za širenje vjere: godina 1671.”, 213.

⁸² JAČOV, *Spisi kongregacije za propagandu Vere u Rimu o Srbima 1622-1644*, 164, 184-186.

⁸³ *Giorgio Vuscovich* (Juraj, Đorđe Vušković), rodom iz Bara, sveštenik Barske nadbiskupije, bio je kanonik od 7. septembra 1623. [“*che ha studiato à Roma, ed è Can(oni)co di S(an) Girolamo de Schiavoni*”; “*einstmals Kanoniker der kroatischen (illyrischen) Kirche des hl. Hieronymus in Rom war*”], kada mu je kanonikat podijelio natpop Juraj Liberale-Blašković. Papa mu je dao «*indultum praesentiae*» da bi kao misionar Kongregacije djelovao u turskim krajevima na Balkanu. Radio je na uniji u Paštrovićima, sporazumno s kotorskim biskupom Vickom Bućom. Od 1632. g. se pominje kao prezviter barski; 1633. je posjetio Bjelopavliće i Grudu, a 1634. iz Šestana “*raccomanda detta Diocese con ogni affetto di cuore, acciò ella con quella S. Congregatione habbino riguardo, che quel residuo de christiani non vada al rito scismatico ...*”. Zbog nedostatka dobrih pastira najveći dio katolika je u onim krajevima bio priješao na raskol i islam. U njegovom pismu od 16. juna 1635. posljednji put se pominju vijesti o katolicizmu u kraju u blizini rijeka Zete i Morače. Služio je crkvu sv. Jeronima “*per substiutum*”, dobijajući od nje jedan dio prihoda. Godine 1640. bio je apostolski misionar i župnik Šestana. JAČOV, *Spisi tajnog vatikanskog arhiva XVI - XVIII veka*, 54.; Josip BURIĆ, *Kanonici hrvatskog kaptola sv. Jeronima u Rimu (1589-1901)*, Rim. 1971., 104-105.; DRAGANOVIĆ, *Masovni prijelazi katolika na pravoslavlje, hrvatskog govornog područja u vrijeme vladavine Turaka*, 30-31.

*što su počeli u crkvi, da se uskoro neće naći ni stihara, ni odore, već će celebrirati u jednom stiharu, koji neće biti dobar ni za očistiti tanjire u kuhinji, a slično (ni) odora od prljavštine; (...).*⁸⁴ *Ovi siroti hrišćani svi su ožalošćeni i izmučeni gubitkom ove crkve, a nekoliko patricija koji (su) stanuju u Gradu, kako doznajem prodaju svoje posjede i to malo po malo, kako bi otišli iz Bara, jer ih Turci jako mrze, da bi ih sve željeli mrtve... .*⁸⁵

Na vikarovu se bahatost Generalnoj Kongregaciji žalio i *Nicollio Nasachi* iz Bara 25. X 1634. godine. *Signor Nicola Nasaki, Nicollio, Nicolò Nas(i)achi d'Antivari*. Spominje se iza 25. marta 1630. g. kao svjedok jednog od prikupljenih svjedočanstava Pasqualijevih protiv Nicole Samuelija “*et delli suoj figlioli*”. Godine 1634., ističući siromaštvo i bijedu u kojoj se on i njegova kuća nalaze, Nazaki se obraćao jednom prelatu protiv generalnog vikara D. Petra *Samuelli*-ja.⁸⁶

U Izvještaju iz Splita od 1. februara 1637. godine, fra Santo, misionar [*Fra Santo da Spalato Miss(ionari)o in Partibus (Infidelium)*]⁸⁷ opisuje područje koje je posjetio i za Tuđemile (*Togomeli*) pored Bara navodi: “*Tuđemili su selo najbliže Baru. Ima crkvu posvećenu u čast Svetog Nikole. Ima 20 kuća i oko 100 duša katolika. Župnik ovog sela je don Pietro Samueli, Vikar Bara.*”⁸⁸ Za spomenutu crkvu sv. Marije

⁸⁴ A. Zmajević 1671. piše da su Turci, u vezi sa događajima iz 1631. g., zabranili održavanje misa u gradskim kapelama i crkvama, “*osim u kapeli sv. Venerande, oko milju udaljenoj od grada*”; S. MARKOVIĆ, “Prvi Izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji Sv. kongregaciji za širenje vjere: godina 1671.”, 214.

⁸⁵ Savo MARKOVIĆ, *Studia Antibarensia*, Perast, 2006., 356-357.

⁸⁶ Pismo Nicole Nasakija upućeno jednom prelatu, kojim se žali na djela vikara Bara (Arch. Prop. F., SRCG, v. 263, f° 286): “*Vaše Najizvršnije Gospodstvo neka ostane usluženo saznanjem da je Vikar bio kod Sudije i da je načinio jednu pečatnju protiv mene [...] te je stavio konopac oko vrata meni i svoj mojoj kući. Poslao sam mu gospodina Aschagnia i gospodina Marina Pechouiga da bi navedeni vikar otišao da ošteti zapečaćeno. On to nipošto nije htio. Nakon toga sam mu poslao sina gosp. Ali Kurta, a poslije toga mu poslao dvije stvari, ali se on nije htio zadovoljiti. [...] nije bilo moguće oštetiti navedeni pečat, a on nije pravilno vjenčao jer ako nije blagoslovio prsten bez mladića i djevojke, kaže (se) da je ovaj blagoslov promašen (pogrešan) da ga ni biskup ne može ispraviti, tako da molim radi pet muka Našeg Gospodina Boga da se obezbijedi; pisao sam (?) i Svetoj Kongregaciji za mene jadnog i bijednog da sam štoviše promijenio svoju istinsku i pravu vjeru sa svima iz moje kuće jer ne mogu više patiti s obzirom da on podmićuje Turke protiv mene, a ja sam siromašan i ne mogu više trpjeti niti plaćati za njegove laži. Ništa drugo, ostanite sretni i ljubim Vaše posvećene ruke, a da znate da živim u gnjevu te ugrabih da Vam pišem služeći Vaše Mnogopoštovano Gospodstvo, *Nicollio Nasachi* iz Bara, 25. oktobra 1634.”; *Relacione*, 408, 456.*

⁸⁷ JAČOV, *Spisi kongregacije za propagandu Vere u Rimu o Srbima 1622-1644*, str. 281, 290-291.

⁸⁸ A. Zmajević 1671. g. o Tuđemilima izvještava: “*22 katoličke familije sa 97 duša za pričest, a među njima je isto toliko turskih kuća*”; MARKOVIĆ, “Prvi Izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji Sv. kongregaciji za širenje vjere: godina 1671.”, 216.; M. Đorga 1697. g. navodi da selo ima 125 katoličkih duša, a među njima 3 turske kuće sa 15 duša. Pominje i župnu crkvu sv. Venerande, uzidanu na volat, znatno ruiniranu u zemljotresu iz 1667. g; Šerbo RASTODER, “Izvještaj nadbiskupa Marka Giorga o stanju Barske nadbiskupije 1697. godine”, *Istorijski zapisi*, god. LXVII, br. 1-2, Podgorica, 1994., 164.; Vicko Zmajević 1702. g. navodi: “*Tugemilli conta case Cattoliche 12., anime 98. Ha la Chiesa sotto l'invocatione di S. Nicolo rouinata dal terremoto...*”; “*Relatione dello stato d'Albania e Servia visitate da Vincen-*

u Baru je zabilježeno: "Crkvu imena Svete Marije izvan zidina Bara, već su oko 4 godine, da su zbog uzroka i sablazni barskog Vikara Samuelija Turci na isti način pretvorili u džamiju... Treća crkva, koja je nazvana Sveti Ilija, unutar je grada Bara i opslužuju je ovi Velečasni: otac **Piero Samueli** Vikar, otac Antonio de Tomas Arhiđakon i otac Francesco Pasquali, Arcisveštenik, čovjek star i vrlo cijenjen."⁸⁹

Samueli je bio u svađi i sporu i sa barskim nadbiskupom Giorgiom Bianchijem (1635-1644.), kojem je takođe bio generalni vikar. U izvještaju od 20. oktobra 1637. g. nadbiskup Giorgio Bianchi kaže da su sveštenici u Zupcima i "Susciiani" slabe spreme i neprilična života, a Petar Samoeli kao vikar u Tuđemilima ne vodi uredan hrišćanski život – "ha cattivo odore" ("ne drži se čisto").⁹⁰ Međutim, on se pominje kao župnik Tuđemila i 1638. godine.

U izvještaju o kanonskoj vizitaciji njegovoj nadbiskupiji od 9. decembra 1640. g., Bianchi saopštava podatke koji se odnose na područje grada Bara: "Završili smo posjetu Baru i njegovim selima. U Baru kuća katolika unutar i izvan grada biće brojem 100,⁹¹ a neki žive u kućama Turaka, nemajući vlastite kuće, u kojem mjestu se nalazi hrišćanskih duša brojem 600.⁹² Nemaju drugu crkvu do crkvu sv. Ilije u gradu i nakon što je zauzeta crkva Svete Marije izvan zidina grada, jadni hrišćani koji su izvan grada, teško mogu posjećivati crkvu iz razloga što su zaduženi kod Turaka zbog lihvarstva. Presvlake crkve su tri para svečane stare odjeće; kalež, jedna kutija Presvetog sakramenta; župnik (je) **Don Pietro Samueli**; prihod ne dolazi do više od 20 škuda. Neki posjedi rečene crkve su prodati od strane sveštenika koji su mrtvi, neki uzurpirani od strane Turaka; ostali su u traženju stabala maslina brojem 150, od kojih živi župnik."⁹³

Fra Donat Jelić, misionar u Spiču, obavještava 21. maja 1640. godine Kongregaciju za širenje vjere o odnosima sa turskim vlastima, naglašavajući svoju strijepnju proizašlu iz odnosa sa vikarom Petrom Samuelijem:

"Već sam pisao o paši Monsinjoru našem nadbiskupu i gospodinu Leonardisu, ali zbog toga što sumnjam da moja pisma nisu stigla nekom nesrećom u ruke Sa-

zo Zmajevich arcivesco. d'Antivari nell'anno MDCII"; *Quälen und Materialien zur albanischen Geschichte in 17. und 18. Jahrhundert, Albanische Forschungen* 20, Rudolf Trofenik, München, 1979., 18.

⁸⁹ Izvještaj misionara fra Santa iz Splita; JAČOV, *Spisi kongregacije za propagandu Vere u Rimu o Srbima 1622-1644*, 290-291.; U Izvještaju M. Đorge od 15. juna 1697. kaže se: "Paskvali su svi Turci, a od Boriše 2 su Turci a ostali hrišćani...". RASTODER, "Izvještaj nadbiskupa Marka Giorga o stanju Barske nadbiskupije 1697. godine", 159.

⁹⁰ RADONIĆ, *Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od XVI do XIX veka*, 100.; Milan ŠUFFLAY, *Städte und Burgen Albaniens, hauptsächlich während des Mittelalters*, Wien und Leipzig, 1924., 39.

⁹¹ Podatak znatno odstupa od podatka iz 1637. godine o 60 hrišćanskih kuća.

⁹² Vjerovatno misli zajedno - na katolike, kojih je po njegovom izvještaju iz 1637. g. bilo 332 i na pravoslavne, kojih je u izvještaju *Fra Santo-a da Spalato* iz iste godine bilo 230.

⁹³ Savo MARKOVIĆ, "Barski distrikt u eklezijastičkim relacijama od 1627. do 1644. godine", *Istorijski zapisi*, god. LXXV, br. 3-4, Podgorica, 2002., 63.

muellija, koji se nalazi ponovo u Dubrovniku oko nasljedstva pokojnog Don Zorzi Medina⁹⁴ iz Bara, koji je umro u Budvi, ponovo se vraćam pisanju Vašem Preuzvišenom Gospodstvu moleći Vas da nas obradujete šaljući nam nekakav odgovor; **samo ako ne bi stigao u ruke Samuellija**, utoliko još bolje.

(...) molim da mi se pošalje placet da bih mogao ići ponekad u dubrovačku pokrajinu ili Albaniju za moje neophodne i neodložne potrebe, a isto tako radi okrepjenja, ponekad, **jer raditi sa Samuellijem je stvar izuzetno tegobna i dok je njega neće nedostajati nereda** (potcrtao S. M.). I molim Vas da pošaljete ovlast za nas i za narod, jer ne možemo ići da tražimo Nadbiskupa u Albaniju; na kraju Vam preporučujem Pietra Goeticha i Don Matthea Braiannija, našeg (mojeg) rođaka, a ja Vam najponiznije ljubim svete ruke.⁹⁵

U Izvještaju iz 1641., trogirski arhidakon Francesco Leonardis, papinski komisar i misionar u Paštrovićima, piše Kongregaciji o prilikama “u Barskoj nadbiskupiji koja osim gradskog burga obuhvata sela - *Zubce, Sussani, Sozina, Tugemille, e li communi di Sestanni* - koja se prostire na više od deset sela.” Spominje i pet sveštenika, među kojima je vikar **Pietro Samuelli**.

Nadbiskup “antivarski” *Georgius Blancus* ustupio je 1. avgusta 1641. u Lastvi, u domu Francesca de Leonardisa, skadarskom biskupu Francescu Cruti župu sv. Stjepana u Barbalussima. **Petrus Samuellis** je kao “*vicario generali Antibarensis*” u Lastvi prisustvovao u svojstvu svjedoka utvrđivanju sporazuma između barskog nadbiskupa Bianchija i skadarskog biskupa.⁹⁶ Ta je župa bila sporno pitanje između njih i njihovih prethodnika. U pismu od 24. IV 1638. g. navedeno je da su župljani te crkve bili pod jurisdikcijom barskog nadbiskupa, a da je pripadala Skadarskoj biskupiji.

Nadbiskup Bianchi je Samuelija, međutim, kako je agumentovano prethodnim dokumentima, smatrao rasipnikom crkvenih imanja, zbog čega je, između ostalog, trpio oskudicu, a 1644. godine donio odluku da napusti barsku nadbiskupsku stolicu.

Petar Samuelli se u istorijskim izvorima javlja do 1644. godine.⁹⁷ Spominje se i njegov **nećak** (“*Nepote di sudetto D. Pietro*”), koji se protivio njegovim postupcima,⁹⁸ čime bi se za genealoško upotpunjavanje otvorio još jedan ogranak Samuelijevih:

⁹⁴ S. ĆIRKOVIĆ – B. HRABAK – N. DAMJANOVIĆ – Đ. VUJOVIĆ – Lj. ŽIVKOVIĆ, *Bar grad pod Rumijom*, 63.; Lovorka ČORALIĆ, “Iz prošlosti Paštrovića”, *Historijski zbornik*, god. XLIX, Zagreb, 1996., 152.

⁹⁵ MARKOVIĆ, *Studia Antibarensia*, 367.

⁹⁶ Karlo HORVAT, “Novi historijski prilozi za povijest Albanije iz rimskih arhiva”, *Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga Zemaljskoga arkiva*, uređuje Ivan Bojničić Kninski, god. XI., Zagreb, 1909., 95, 97.

⁹⁷ J. RADONIĆ, *Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od XVI do XIX veka*, 39-40.

⁹⁸ Relacione, 406.

Nicola Samuelli, 1630.

D. Pietro Samuelli , Grčki Kolegij u Rimu; 1622.	?
Generalni vikar barskih nadbiskupa, 1629/34.-1641/44.	

„*Nepote di sudetto D. Pietro*“, c. 1630.

Izvori u kojima su zabilježeni posljednji poznati pripadnici ove patricijske porodice, iako govore o njihovoj okrenutosti vlastitim interesima, dodatnim konotacijama impliciraju demografske, kulturološke i vjerske promjene koje su se polovinom XVII zbivale u njihovoj matičnoj sredini.

Antun Samuelli iz Bara se oženio 1640. godine **Katarinom**, rođenom 1611. godine, ozakonjenom vanbračnom kćerkom Franja († poslije 1643. g.) Andrijinog (†1593/4.) **Quarco**, iz šibenske grane tog trogirskog patricijskog roda - **Bukulin**. Katarinina majka bila je Petrica Benić/Spenza, šibenska građanka, a majka njenog oca Katarina **Andreis** (o. 1560-1627.), trogirski patricijka.⁹⁹ Moguće je da je Antun odabrao Šibenik za svoje prebivalište.

Ivan, izadanak ove porodice, pominje se u istorijskom izvoru iz 1650. godine.¹⁰⁰

Vincenzo, Vincenzo, Vicko Samuelli pominje se u dokumentima iz razdoblja 1649-1665. g. Barski nadbiskup Andrija Zmajević u svojem izvještaju iz 1671., navodeći da je u gradu 1649. godine bilo 8 plemićkih familija (“*Vinti due anni qua nella Città furno otto famigli grosse de Gentilhuomini principali di q.lla, ...*”), kaže kako je Vincenzo Samuelli bio prisiljen da nakon Foscolovog neuspješnog pokušaja oslobađanja Bara, napusti grad i posjede velike vrijednosti da bi spasio život i sačuvao se u vjeri (“*Molti finalm.te perdono tutti i beni colla fuga salvarno la vita, fra quali fù il Sig.r Vincenzo Samuelli che in quel tempo abbandonò poderi di gran vaglia p. conservarsi nella s. Fede. Questi à Budua...*”).¹⁰¹ Samuelli, kao i druge hrišćanske porodice, bile su od strane Turaka “oklevetane” da su u sprezi s mletačkom vojskom.

Vincenzo se kasnije spominje u vezi sa novčanim transakcijama; Stjepan Franikića primio je 26. juna 1665. godine od Paštrovića Ivana Nikolinog 100 dukata po nalogu Vincencovom.¹⁰²

Moguće da se, uz prethodnu disperziju njihovog uticaja, iseljenjem posljednjeg, u dostupnim dokumentima zabilježenog izdanka ove porodice, 1649. godine u

⁹⁹ Mladen ANDREIS, *Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji (1805.)*, Trogir, 2006., 255, 259.

¹⁰⁰ MARKOVIĆ, *Barski patricijat*, 44.

¹⁰¹ MARKOVIĆ, “Prvi izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji Sv. kongregaciji za širenje vjere: godina 1671.”, 214.

¹⁰² Bogumil HRABAK, “Pomorstvo, gusari i bogoštovlje u Paštrovićima (XV – XVIII vek)”, *Istorijski zapisi*, god. LXVIII, br. 4, Podgorica, 1995., 130.

Budvu, ona u Baru ugasila i time u mozaiku barske društvene historije prekinuo njen viševjekovni kontinuitet.

Zaključna razmatranja

Mikroistraživanje plemstva omogućuje razumijevanje socijalnih specifičnosti, činilaca i procesa kao integralnih komponenti društvene stvarnosti određenog podneblja. Determinisana društvenim iskustvom, mentalitetom i samosviješću koje je moglo implicirati drevno porijeklo, vlastitim staleškim položajem i ključnim svjetovnim i duhovnim pozicijama unutar socijalne topografije Bara, patricijska porodica *Samuelis* vjekovima je prednjačila u javnom životu grada.

Saopšteni podaci o aktivnostima njenih pripadnika, koje se prije svega ogledaju u vršenju odgovarajućih gradskih upravnih i crkvenih službi, govore i o nastojanjima oko očuvanja vlastitog položaja, odnosima moći unutar gradskog recinkta i slaboj staleškoj koheziji. U vremenu kada je srednjevjekovna barska komuna nestala, hrišćanska zajednica novovjekovnog Bara, dobivši na početku otomanske vladavine *ahd-namom* stanovitu, ali rijetko dodjeljivanu autonomiju - kao što su je onom fojničkom dobili franjevci Bosne Srebrene, ili povlastice stekli Jermeni u Jerusalimu i hrišćani Galate u Carigradu - sprovodila je određena administrativna i sudska ovlaštenja, opstajući kao organizovana zajednica još nekoliko decenija. U tome vremenu pripadnici porodice *Samuelis* isticali su se kao podstrekači oslobodilačkih pokušaja i narodnih pokreta, ali i kontroverzni duhovnici čija je problematika održavanja crkvenog položaja i odgovarajućih društvenih privilegija i prestiža mogla izazvati izrazito negativne konsekvence po preostalo hrišćansko žiteljstvo.

Bračne i rodbinske veze s drugim uticajnim porodicama, poput kotorskih Bolica i *Sithi*-ja i šibenskih Bukulina te poslovni kontakti s plemićima drugih gradova, poput dubrovačkih *Sorgo*, potvrđuju rano zabilježen istaknut društveni status pripadnika porodice *Samuelis*, ali ukazuju na tek početne korake u pokušaju genealoške rekonstrukcije njenih ogranaka.

Povijest barske patricijske *Samuelis* obuhvata i dva izuzetno značajna svjedočanstva historije grada Bara. Prvi, iz 1571. godine, govori o prelomnom trenutku u ukupnoj promjeni društveno-političkih i civilizacijskih tokova barske povjesnice, a drugi, monument književne historije iz 1629. godine, jedinstveno je svjedočanstvo narodnog jezika, kakav je u to vrijeme živio među stanovnicima Bara.

Proučavanje historije jedne patricijske porodice otkriva tako ne samo komponente i poveznice opštih historijskih tokova jednog vremena, obilježja državnih sistema, vjerskih i kulturnih prilika jednog prostora, već odslikava i identitet, stalešku samosvojnost i ulogu nekadašnje društvene elite u socijalnom razvoju grada.

*

Prilog 1. Rekapitulacija pominjanja pripadnika porodice *Samuelis* u izvorima i istoriografiji

Petrus Samuelis, 1358., 1371.

Johannes, Čan Samueli, Zane, 1366., † *ante* 1396.

Gaiussa Bolica, iz Kotora, *uxor quondam Johanis Samuelis de Antibarō*, 1396-1408.

Lorenzo Samoili, Laurencije, Lauro, Lore de Zani, f. q. Joannis S. de Antibarō, 1398/99.

Ivan Lovrov Samuel, 1438-1440.

Rade, kći pok. Laurencija, Laura Samuela, 12. XI 1439. ∞ Graso Tripunov **Sithi** iz Kotora.

Johannes Johannis Samuelis, Lovrov brat, sudija, 1428.

Ser Giuro Petri Samuelis, 1437.

Laurentius Petri Samuelis, 20. IV 1428., sudija.

Dona Decha, Decho, Lovrova žena, 1432.

Ser Pasco Samoeli, Lovrov sin, 1432.

S. Marco Samueli?, Venecija 1490. U Baru o. 19. V 1517.: **Marcus Samuel dictus Caloian?**

Lorenzo Samuel, 1514.

Antonio Samuel, † a. 1550.

Marin-Rinzo Samuel, 16. VII 1550.

Misser pre Zorzi Samuel, 1550.

Giorgio Samuello, *gentilhuomo di Antivari. Đuro; Georgius Samuel vir Patri-cius*; 1571/3.?

Marko, Marin Samueli-Kolojani (Caloian), *cavaliere*, „*huomo gia nobile*“, 1596/97.

Nicola Samuelli, 1630. Otac barskog vikara Petra.

Don Petar Samueli, Pietro, Petrus Samuellis, vicario generali Antibarensis, 1622/44.

Antun Samuelli iz Bara, 1640. oženio se 1640. g. Katarinom iz Šibenika.

Katarina, rođ. 1611., kći Franja **Quarco**, iz šibenske grane tog trogirskog roda - **Bukulin**.

Ivan, 1650.

Vincenzo, Vicko Samueli; 1649/65. „*abbandonò poderi... p. conservarsi nella s. Fede.*“

„*In the virtue of the Holy Obedience*“: a history of Bar patrician family Samuelis

Savo Marković
Barska plovidba
Bar
Montenegro

The family Samuelis is one of the oldest and most significant patrician families of Bar. For centuries this family took part in the social and religious life of Bar, had business connections with Kotor, Dubrovnik and Venice, and family relationships with the Kotor families Bolica and Sithi as well as the Šibenik's family Bukulin. On the basis of data from the Historical Archives in Kotor and the State Archives in Venice, as well as historiographical literature, this essay traces the family members through centuries of extant records. This method allows us, also, to grasp the creations of social memory and segments of mental patterns of the upper social strata of this period. The annexed documents indirectly enlighten the urban and especially cultural history of their original milieu.

Keywords: Bar, patricians, Middle Ages, literary history, early modern period.